

Subject Area
Political Science and
International Relations

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 103
PP: 3556-3565

Arrival
18 August 2022
Published
26 October 2022
Article ID Number
65816

Article Serial Number
29

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sss.65816>

How to Cite This Article

Yanıkdağ, T. &
Karabulut, A. (2022).
“Avrupa Birliği’nin Aşı
Politikasına Biyopolitik
Bir Bakış: Takip
Sistemlerinden Aşı Kartı
Uygulamalarına”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:103;
pp:3556-3565

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Research Article

Avrupa Birliği’nin Aşı Politikasına Biyopolitik Bir Bakış: Takip Sistemlerinden Aşı Kartı Uygulamalarına¹

A Biopolitical Look at the European Union’s Vaccine Policy: From Tracing Systems to Vaccine Card Applications

Tülin Yanıkdağ¹ Arzu Karabulut²

¹ Dr. İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

² Doktora Öğrencisi., İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Avrupa Birliği (AB) Mart 2020’de küresel bir sağlık krizi ile karşı karşıya kalmıştır. COVID-19 pandemi sürecinin başlaması ve hızla bütün dünyaya yayılmasıyla, Üye Devletler izledikleri politikalar nedeniyle eleştirilmiştir. Çin’de başlayan salgın hızla başta İtalya, İspanya, İngiltere gibi Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. Salgının ilk günlerinde ihracat kısıtlamalarının başlaması, tıbbi malzemelerin diğer ülkelerle paylaşılması konusundaki isteksizlik, karantina uygulamaları ve sınırların yabancılara kapatılması gibi bir dizi önlem alınmıştır. Bu önlemlerin altında yatan ulusal kaygılar AB normlarının sorgulanmasına yol açmıştır. COVID-19 aşılarının geliştirilmesiyle söz konusu bu ulusal kaygılar aşı milliyetçiliği adı altında yeniden gündeme gelmiştir. Salgının başlangıcında alınan acil önlemlerin ve güvenlik endişelerinin yanına aşı olmayanların seyahat özgürlüğüne kısıtlama getirilmesi, yalnızca belirli aşıları yine belirli dozlarda olmuş kişilere seyahat özgürlüğü tanınması gibi yeni yükümlülükler eklenmiştir. Avrupa’nın bazı ülkelerinde zorunlu aşı tartışmaları devam ederken, Avrupa içerisinde seyahatlerin devam edebilmesi için dijital aşı sertifikası uygulaması geliştirilmiştir. Bu çalışma, AB’nin izlediği aşı politikasının korona virüs süreciyle birlikte verdiği sınırı, biyopolitika kavramı çerçevesinde ele almayı hedeflemektedir. Bu bağlamda COVID-19 salgınında devletlerin iktidar-beden ilişkisini denetim ve gözetim teknolojilerini kullanarak sağlık sektörü içerisinde nasıl kurguladığı, buna karşın bireysel ve toplumsal direnişin nasıl işlediği incelenecektir. Çalışmada ayrıca aşı taraftarlığı ya da aşı karşıtlığı meselesinde biyopolitika ve bireysel rıza ilişkisi sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, COVID-19, Aşı, Biyopolitika, Aşı Kartı

ABSTRACT

The European Union (EU) faced a global health crisis in March 2020. Since the start of the COVID-19 pandemic and its rapid spread all over the world, the EU Member States have been criticized due to the policies that they have followed. The pandemic, which started in China, spread rapidly all throughout the world, initially spreading vigorously in several European countries such as Italy, Spain, the United Kingdom. In the early days of the outbreak, a series of measures such as export restrictions, the reluctance to share medical supplies with other countries, and the closing of borders to foreigners, were implemented. The national concerns underlying these measures have led to the questioning of EU norms. After the development of COVID-19 vaccines, these national concerns have become an interest of concern under the name of vaccine nationalism. In addition to the immediate measures and security concerns taken at the beginning of the outbreak, new regulations, such as restricting the freedom of movement of those who are not vaccinated and recognizing the freedom of movement for people who have had certain vaccines in certain doses, have been granted. While the debate on mandatory vaccination continues in some European countries, a digital vaccination certificate application has been developed in order to continue travel throughout Europe. This study aims to address the test of the vaccine policy followed by the EU along with the coronavirus within the framework of the concept of biopolitics. In this context, the study examines how states construct the power-body relationship in the health sector by using control and surveillance technologies in the COVID-19 outbreak and how individual and social resistance works. In addition, it investigates the relationship between biopolitics and individual consent based on the issue of vaccine advocacy and the anti-vaccine push-back.

Keywords: The European Union, COVID-19, Biopolitics, Vaccine, Vaccination Certificate

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze insanlığın karşılaştığı en büyük sorun halkalarından biri, şüphesiz salgınlardır. İki yılı aşkın süredir devam eden ve dünyayı alt üst eden COVID-19 pandemi süreci de tıpkı diğer salgınlar gibi yalnızca yaşam ve ölüm arasındaki dengeyi değil, aynı zamanda toplumlar ve devletler nezdinde de sarsıcı etkileriyle salgın tarihindeki yerini aldı. Bireyler, toplumlar, devletler derken, geçmiş salgınlardan farklı olarak bir de sosyal medya boyutunun eklenmesiyle birlikte çok katmanlı etkilere sahip bir sağlık krizi bir anda tüm dünyanın gündemi haline geldi. AB, sağlık konusunda küresel çapta bir krizle karşı karşıya kaldı. Bu süreç içerisinde Birliğin benimsediği ve ilke edindiği birtakım değerlerin uygulanması konusunda gerçekte olanla olması istenen arasındaki farkın açıkça ne kadar büyük olduğu görülmüştür.

¹ Bu makale, İstanbul Bilgi Üniversitesi’nin 9 Mayıs 2022 tarihinde düzenlediği “Güncel Tehditler ve Fırsatlar Karşısında Avrupa Birliği ve Türkiye” başlığını taşıyan konferansta sunulan bildiri metninin kapsamı genişletilmiş tam halidir.

Küresel bir sağlık krizi karşısında ulusal reflekslerle hareket eden AB üyesi devletlerin korona virüse çare olduğu düşünülen aşının bulunmasıyla birlikte yeni bir boyut kazandığını söylemek mümkündür. Bu çalışma, klasik iktidar anlayışından hareketle devlet denilen aygıtın; tüm bu karantina, mobil cihazlara indirilebilen dijital yazılımlar, seyahat özgürlüğünün kısıtlanması, dijital aşı sertifikası ya da aşı pasaportu, belirli bir yaş grubunun belirli saatlerde sokağa çıkmasının yasaklanması gibi uygulamaları nasıl bir biyopolitik yaklaşım içerisinde geliştirdiğini AB çerçevesinde ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda öncelikle pandeminin henüz daha ilk aşamasında alınan önlemlerin sınırlılığına ve devletlerin, yalnızca virüsün bazı ihtiyaç malzemelerinin paylaşımı konusuna değinilecektir. Salgının yayılmasını önlemek adına ihracat yasaklarından maske diplomasisine kadar pek çok konu gündeme gelmiştir. Ayrıca bireylerin virüsü kontrol altına almak ve ölümleri durdurabilmek için bireysel takibi kolaylaştıran mobil uygulamaların kullanılmaya başlandığı bir döneme girilmiştir. İlerleyen süreçte aşuya yönelik çalışmaların başlamasıyla birlikte maske diplomasisinden aşı milliyetçiliğine ve aşı diplomasisine geçilen salgın gündeminde devletlerin denetleme aracı olarak aşuya yönelik yaklaşımlarına dikkat çekmek gerekir. Avrupa Birliği özelinde aşı ve biyopolitika arasındaki bağı inceleyen bu çalışmada özellikle aşı kartlarına yönelik eleştiriler, dijital aşı sertifikası ya da zorunlu aşı kararları gibi tartışılmaya devam eden hususlar ele alınacaktır.

2. MASKE, MESAFE, HİJYEN: PANDEMİNİN İLK DÖNEMİNE DAİR BİR HATIRLATMA

COVID-19 salgınına dair ilk vaka, Çin'de tespit edilmiş ve ardından dehşet verici bir hızla önce Avrupa'ya, sonrasında ise dünyanın hemen her köşesine yayıldığı görülmüştür. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ilk aşamada 30 Ocak 2020'de halk sağlığı acil durumu ilanında bulunurken, akabinde 11 Mart 2020'de ise pandemi ilan etmiştir. Pandemi ilanını, ülkelerin kapanma ve karantina süreçleri izlemiştir. Hatırlanacağı üzere henüz bir çözüm bulunmasından çok uzak olan o ilk günlerde esen panik havasında devletlerin bulduğu çözümlerin başında yurtdışında bulunan ülke vatandaşları dışında genel itibarıyla tüm yabancılara sınırları kapatmak gelmekteydi. Bunun yanı sıra ülke sınırları içerisinde belirli saatlerde uygulanan sokağa çıkma yasakları ve solunum yoluyla bulaşan bir virüse karşı uygulanabilecek en önemli tedbir aracı olarak kullanım zorunluluğu getirilen maske, bulaş riskini en aza indirme düşüncesiyle sıkı tedbirler eşliğinde sosyal mesafe uygulanması ve bireysel olarak dikkat edilmesi gereken bir çok hijyen kuralı, salgın döneminin en önemli karar ve uygulamaları arasındaydı.

Devletlerin hazırlıksız yakalandığı küresel salgın tehdidiyle birlikte tıbbi malzeme, maske, ilaç vb. ürünlerin yeterli miktarda temin edilmesi konusunda ciddi sorunlar yaşandı. Hatta bu noktada uluslararası alanın gündemine "ihracat yasakları" dediğimiz bir madde daha eklendi. Amerika, Donald Trump döneminde yakalandığı bu salgında, tıbbi malzeme ve maskelerin Latin Amerika ülkelerine ve Kanada'ya ihraç edilmesini engelleme çabasıyla salgın gündemine damga vurdu. Tıbbi cihaz ve ilaç dağıtımı konusunda da benzer bir politika izlendi ve bu doğrultuda "en az altmış dokuz ülkeye" ihracat yasağı ya da kısıtlamaları uygulandı. Bütün bu uygulamaların gerekçesi basitti; Trump'ın deyimiyle Amerika'nın maske, ilaç ve tıbbi malzemeye ihtiyacı vardı ve ulusal şirketlerin de Amerika dururken sırf sözleşmede yer alan hükümlere dayandığı için bunu başka ülkelere vermesi kabul edilemezdi. Bu durum, diğer devletler açısından söz konusu malzemeler için ülke içinde üretime başlanması zorunluluğunu getirmişti. Tabi, tıbbi malzeme konusundaki kaygılara, salgının ilerlemesi durumunda eklenecek gıda kriziyle ilgili olası senaryoların eklenmesiyle birlikte tarım ürünleri konusunda da benzer durumlar yaşandı (Balta, 2020: 216-217; Pandey, 2020; Çetin ve Yücesoy, 2020: 175-182). Tıbbi malzemelerin başka ülkelerle paylaşılması noktasında devreye giren ulusal kaygılar, gıda ürünlerinin paylaşılması konusunda da baş göstermişti. *Maske diplomasisi, korona milliyetçiliği, gıda milliyetçiliği* gibi kavramların gündeme gelmesi yine bu dönemin ürünüdür.

Salgının henüz ilk aşamasında devletler nezdinde bu tür sıkıntılar yaşanırken; ülkelerin politik yaklaşımlarında bir ayrışma dikkat çekiciydi. ABD dışı kapalı bir diplomasi anlayışını benimserken; Çin'in bu aşamada çok daha farklı yaklaşım benimsediği görülür. Nitekim Çin'in test kiti, maske ve solunum cihazı gibi o dönemde zor bulunan malzemelerin yanı sıra tıbbi destek amacıyla kendi doktorlarını, salgının yıkıcı etkilerinin görüldüğü İtalya, İspanya, Fransa gibi Avrupa ülkelerinin yanı sıra Kamboçya, Filipinler, İran, Irak gibi pek çok ülkeye göndermesi oldukça önemliydi (Koç, 2021: 112; Kuo, 2020). Başlangıçta bu tür malzemelerin coğrafi olarak çok uzak noktadaki ülkelerle paylaşılması bir diplomatik temas aracıydı. Nitekim devletlerin birbiri ardına kendi aşılarını üretme kararlarını açıklamalarıyla birlikte tam anlamıyla bir yarışa dönen aşı üretimi konusunda da Çin tarafından benzer bir yaklaşımın benimsendiği görülecektir.

Avrupa ülkelerine baktığımızda ise özellikle AB üyesi devletler açısından Birliğin sahip olduğu değerler sistemi adına salgının bir güven ya da başka bir ifadeyle turnusol testi (Ocak ve Erhan, 2021: 21-43) şeklinde yorumlanmasını sağlamıştır. *Maske-mesafe-hijyen* dönemi diye adlandırabileceğimiz belirsizliklerin hakim olduğu bu dönemde, Avrupalı liderlerin yaptığı açıklamalara bir göz atmak gerekebilir. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, salgınla mücadele konusunda Üye Devletlerle birlikte ortak hareket edilmediği ve zarar gören ekonomiler

desteklenmediği takdirde AB'nin çökeceğine işaret etmiştir. Alman Başbakan Angela Merkel'in "Alman nüfusunun % 60-70 oranında bu salgına kesin yakalanacağı ve yüzbinlerce insanın belki de hayatını kaybedeceği" şeklindeki beyanının yanı sıra Brexit sürecinin mimarı İngiltere'de Başbakan Johnson'un sürü bağıışıklığına vurgu yapması ancak bu bağıışıklığın milyonlarca insanın yaşamını kaybedeceği anlamına geldiğini belirtmesi tepkileri çekmiştir. Diğer taraftan, Sırbistan Cumhurbaşkanı Alexander Vučić'in "AB'nin kağıt üzerinde bir peri masalı" olduğunu belirtmesi (Simic, 2020; Koç, 2021: 113) ve Birlik adı altında oluşturulmaya çalışılan dayanışmayı reddetmesi ise AB'ye yönelik güven kaybına bir örnek olarak sunulabilir.

Kurumsal anlamda AB'nin bu dönemdeki yaklaşımına bakıldığında ise salgına hazırlıksız yakalanılmasının şoku henüz atlatılmamışken, AB kurumlarının acil önlem paketi oluşturmakta geciktiği görülmektedir. Üye Devletler ve Birlik arasındaki bağın zayıflığının bir göstergesi olarak salgının İtalya ve daha sonra İspanya, Fransa gibi ülkelere sıçradığı ve İtalya'da durumun giderek ağırlaştığı hatırlanacaktır. Nitekim AB Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen, İtalya'da ilk vakanın görülmesinden tam kırk yedi gün sonra bu önlem paketini önerebilmiştir.² Macron'un "savaşta olma hali", Merkel'in ise "İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana karşılaşılan en ciddi durum" (Akdoğan vd., 2020: 49) diye niteliği salgını yönetme konusunda Birliğin koordinasyonu hızlı bir şekilde sağlayamadığının altını çizmek gerekir.

3. SİBER BİYOGÖZETİM VE COVID-19'LA MÜCADELE

Tüm dünya COVID-19 kriziyle nasıl başa çıkılabileceğine odaklanırken, henüz aşı konusunda bir umut ışığının belirmediği bu dönemde salgınla mücadele konusunda alınan önlemler arasında iktidarların başvurduğu denetim ve gözetim mekanizmaları dikkat çekicidir. Bu bağlamda, özellikle dijital alanda bireylerin izlenmesine ve daha rahat kontrol edilmesine imkan tanıyan birtakım uygulamaların kullanılmaya başlandığı görülür. Hatta şu bir gerçektir ki "dijital teknolojiler bedeni biyolojik parçalarına ayırmayı, bedenler ve gerçek bireyler arasında bir eşleştirme yapmayı, böylece bireylerin ve toplulukların izlerini sürüp onları takip etmeyi kolaylaştırmıştır" (Polat, 2020: 96). COVID-19'la mücadelede kullanılan dijital uygulamalar da toplulukları kontrol etme amacı taşıyan iktidarlar için benzerine az rastlanır bir fırsatlar zinciri sunmuştur.

Ünlü filozof Byung-Chul Han salgının bedenleri yalnızca fiziksel olarak değil aynı zamanda dijital anlamda da gözetlemenin birer nesnesi haline getirdiğine dikkat çeker. Nitekim bu tespiti yaparken, Çin ve Güney Kore gibi ülkelerin pandemiye kontrol altına almak adına başvurdukları yöntemlerden yola çıkar. Yüz tanıma sistemleri, *sosyal kredi sistemi* denilen ve bireylerin sosyal ağlarda bıraktığı izlerden oluşturulan sistem ya da şehirlerin kritik noktalarına yerleştirilen ateş ölçen kameralar gibi bir dizi çarpıcı örnek sunar. Pandemiye karşı mücadelenin dijitalleştiğini belirten Byung-Chul Han, doğrudan sağlıkla ilgili bir sorunu çözmenin yolunun yalnızca bulaşıcı hastalık uzmanlarının ya da virüs bilimiyle uğraşanların değil, ilginç bir şekilde bilişim ve veri uzmanlarının da bu mücadelenin içerisinde yer aldığını ifade etmektedir. Bireylerin tek tek izlenebilmesi için geliştirilen QR kodları renklerine göre ayrıştırılmıştır. Kodun yeşil olması kamu kuruluşlarına ve sosyal alanlara giriş ön şartı ve serbestliği sağlarken, kırmızı olması iki haftalık karantina ve izolasyon zorunluluğu anlamına gelir. Byung-Chul Han, QR kodlarından elektronik bilezik yöntemlerine kadar tüm bu uygulamaların *dijital bir feodalizmde* yaşadığımızı işaret ettiğini söyler.³

Byung-Chul Han'ın pandemiye dair aktardığı bu tespitler bir anlamda tarihçi Yuval Noah Harari'nin tespitiyle örtüşür. Harari New York Times'ta yayınlanan *Koronavirüs Sonrası Dünya* başlığını taşıyan makalesinde "Eğer dikkatli olmazsak bu salgın gözetim tarihinde bir dönüm noktası olacak" sözleriyle COVID-19 salgını ve iktidarların bireyi gözetim altında tutma konusunda gösterdiği olağanüstü çabaya dikkat çeker. Hatta pandeminin bireyleri iki seçim arasında bırakacağını söyler. Ona göre hepimizin karşı karşıya kalacağı bu seçimlerin "birincisi, totaliter gözetim ile vatandaşın güçlendirilmesi arasında, ikincisi ise ulusalcı tecrit ile küresel dayanışma arasında" gerçekleşecektir (Harari, 2020).

Dijital feodalizm tespitinde bulunan Byung-Chul Han'ın bu döneme yönelik bir diğer tespiti ise iktidarların başvurduğu bu tür yöntemlerin yalnızca Asya ülkelerinde görülmemesi ya da başka bir deyişle *Batı'da* da benzer uygulamalara rastlanabileceği gerçeğidir. Pandemi ile birlikte birçok Avrupa ülkesinde "kitlesel gözetimi kolaylaştırıcı" uygulamalar gündeme gelmiştir. Örneğin, Almanya ve Avusturya'nın kendi vatandaşlarına yönelik

² Ursula von Der Leyen, G-7 liderleriyle yaptığı görüşmede AB ve Shengen alanına yapılacak zorunlu olmayan seyahatlere 30 günlük yasak getirilmesi gibi önlemler alınması gündeme gelmiştir (Nas, 2020). Bu kararın hemen ertesinde 17 Mart'ta gerçekleştirilen AB Konseyi toplantısında ise virüsün yayılmasının önlenmesi, tıbbi malzeme temini, virüse karşı yürütülecek araştırmaları teşviki ve krizin sosyoekonomik sonuçlarıyla mücadele edilmesi gibi dört başlıkta toplanacak bir öncelikler listesi belirlenmiştir (The European Union Council, 2020).

³ Bu tehlikenin yalnızca Asya ülkeleri için değil, Batı için de geçerli olduğuna dikkat çeken yazar, "Pandeminin Batı liberalizmi için temsil ettiği tehlikeyi vurgulamak amacıyla Asya'ya atıfta bulunmak elzem bile değil. Panoptik gözetleme sadece Asya'ya özgü bir hadise değil. Şimdiden dünya çapında dijital bir panoptikonda yaşıyoruz zaten. Sosyal ağlar da git gide daha fazla kullanıcıları gözetleyen ve acımasızca elinde oynatan bir panoptikona benziyor. Kendimizi bile isteye gözler önüne seriyoruz. Bizi verilerimizi teslim etmeye mecbur etmiyorlar; içsel bir zorunlulukla yapıyoruz bunu" sözleriyle bireyin dijital anlamda sürekli izlendiğini ve artık bireyin kendisinin de bu durumu kanıksadığını belirtir (Han, 2020; Gökdağ ve Karadeniz, 2021: 286).

dijital hareket profilleri çıkardığı aktarılmaktadır. Kişisel verilerin gizliliği prensibini göz ardı eden bu tür yaklaşımlar açısından COVID-19'la mücadele iktidarlara geniş bir gözetim ve denetim alanı tanımaktadır. “Sarkacın bireysel özgürlükten bireyin kontrolüne döndüğü” (Polat, 2020) bu yeni sistemde virüsün demokratik olup olmadığı dahi tartışmaya açılmıştır.⁴ İktidara tanınan geniş denetim alanı içerisinde bireyin hareketlerini izleme noktasında son derece kullanışlı birtakım uygulamaların varlığı ve etkinlik düzeyi yadsınamaz. Pandeminin özellikle ilk evresinde mobil cihazlara indirilebilen birtakım uygulamalar virüsün seyrini izleme kapsamında bireysel takibi mümkün kılmıştır. Byung-Chun Han'ın Çin ve Güney Kore'den aktardıklarını destekleyici birçok uygulamadan söz edilebilir. Rusya'daki *QR kod*⁵ uygulaması, İsrail'in *HaMagen*'i, Singapur'da kullanılan *TraceTogether* (The World Economic Forum, 2020; Tunçer, 2020: 9-26) ya da Avustralya'da nüfusun dörtten birinden fazlasının indirdiği *COVIDSafe* bu uygulamalara örnektir.

Avrupalı devletlere baktığımızda ise örneğin Almanya'da 15 milyondan fazla kişinin kullandığı *Corona-Warn-App*'in (Dix, 2020: 779-785) yanı sıra mobil takip sistemlerinin ve uzaktan destek sağlayıp risk değerlendirmesi yapan sohbet robotlarının kullanıldığı görülmektedir (The Medical Futurist, 2020; Mageit, 2021). İsviçre'nin *SwissCovid* uygulamasını geliştirdiği bilinmektedir. İtalya, İngiltere ve Fransa ise kapanma ve karantina dönemlerinde evden çıkışları “kağıt ya da SMS yoluyla” izne bağlayıp kontrol altında tutmaya çalışmıştı. Polonya ise karantinada olan insanlara zorunlu olarak uygulanan ve “kişisel veri kayıtlarını kurumsal erişime açık olması kaydıyla altı yıl süresince saklamaya yönelik” bir sistemden yararlanmıştı (Polat, 2020: 98). Daha tanıdık bir örnek de Türkiye'den verilebilir. *Hayat Eve Sığar* (HES) uygulaması, bir anlamda “evde kal, sosyal mesafe, fiziki temasız hayat çağrılarını uyulup uyulmadığını kontrol altında tutmayı, ihlalleri tespit ve takip etmeyi mümkün kılan” bir uygulamadır (Polat, 2020: 97).⁶

Tüm bu uygulama örnekleri aslında “bedenleri ve bireyleri kendilerinin veri nüshası (*data double*) biyometrik gözetim rejimlerinin” (Los, 2006: 74) elini güçlendirmeye yaramaktadır. Ancak pandemiyi denetim altına alma amacı güden bu tür yaklaşımlarda asıl sorun, “devlet ve teknoloji devleri işbirliğinde nasıl bir biyopolitik güvenlik ve eşitlik kurgulandığıdır” (Polat, 2020: 100). Başka bir deyişle, bireye dair işlenen verilerin ne kadar süreyle ve ne kadarının saklanacağı sorusu yanıt aramaktadır.

4. AŞININ BULUNMASIYLA BAŞLAYAN YENİ SÜREC

Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanının ardından alınan karantina, sınırları kapatma gibi etkisi son derece kısıtlı önemlere rağmen umutla beklenen bir gelişme, virüse karşı etkin bir aşının üretime geçmesiydi. Birçok ülke kendi kaynaklarıyla aşı üretim çalışmalarına başladığını açıkladı. Bu aşamada en merak edilen konu, ilk aşının hangi ülke tarafından üretileceğine dairdi. Nitekim virüsün dünya üzerinde görüldüğü ilk ülke olan Çin, aşı yarışında da ipi göğüsleyerek *Sinovac* adını verdikleri ve COVID-19 virüsüne karşı etkin olduğunu iddia ettikleri aşığı uluslararası kamuoyunun dikkatine sundu. Ardından pek çok devlet, yoğun bir şekilde aşı siparişinde bulundu. Ekonomik açıdan refah düzeyleri yüksek olan ülkelerin, kendi nüfuslarına yetecek miktarın çok üzerinde aşı siparişinde bulunmaları başka bir deyişle, *aşı stokçuluğu* yapmaları⁷ küresel bir sağlık krizinin yarattığı eşitsizliği gözler önüne sermesi bakımından son derece önemlidir. Aşının dünya geneline dağılımı noktasında devletlerin izlediği bu yol, *aşı milliyetçiliği* olarak adlandırılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle aşı milliyetçiliği, devletlerin kendilerine yetecek dozda aşığı elde edemedikleri takdirde başka devletlerin aşığına erişimini geciktirme yönünde sergilediği eğilimi anlatan bir kavramdır. Küresel bir sorun karşısında ulusal kaygılarla hareket edilmesi, sorunu çözümsüzlüğe itmekten öteye gitmese de korona virüs ile mücadelede önemli bir aşama olan aşığı erişim konusunda devletler arasında yaşananlar, küresel eşitsizliğin salgınla birlikte daha da derinleştiğini göstermektedir.

⁴ Virüsün demokratikliğinden daha doğrusu COVID-19 salgınının demokratik bir salgın olduğundan kasıt; sınıfsal ayırım gözetmeden toplumun her kesiminden insanın maruz kalabilmesinden, az gelişmiş ya da çok gelişmiş ülke ayrımı yapmaksızın tüm dünyayı etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Demokratik bir virüs olmadığı savını destekleyenler açısından ise bireyin virüs karşısında sağ kalma ihtimalinin bağımsızlık sisteminin güçlü olmasıyla ya da başka bir deyişle, bireyin nasıl bir hayat sürdüğüyle ilgilidir (Balta, 2020). Bu sorgulamaya önemli bir katkı Judith Butler'den gelir. Butler, özellikle evlere kapanma ve tecrit durumuna ilişkin ortaya koyduğu tespitlerinde “hangi ev” sorusunu yönelterek, ABD'de yaşayan ve sayısı milyonları bulan evsizlerin varlığına dikkat çeker. Evleri olmadığı gibi aile gibi görebilecekleri yakınları da bulunmayan insanlardan yola çıkarak kimin hayatta kalacağını ya da kimin öleceğini sorgular. Bireyi hasta etme ve öldürme konusunda eşitlikçi olarak değerlendirdiği virüsün, aynı zamanda yoksul insanları daha da güvencesiz bıraktığı çelişkili bir duruma değinir (Butler, 2020; Uyanık ve Gücenmez, 2021: 26).

⁵ Bu uygulama, PCR testi pozitif çıkan ve karantinada kalması gereken hastaların takibini ve kolluk güçlerinin bireylerin sokağa çıkma izni olup olmadığını izlemelerini kolaylaştırmak amacıyla geliştirdikleri mobil bir yazılımdır. Bireyin talep ettiği QR kodu uygulama üzerinden indirilmekte ve gerekli görülen hallerde güvenlik güçlerine gösterilmektedir (Kelion, 2020; Konak ve Ertan, 2020: 37).

⁶ *Hayat Eve Sığar* takip uygulamasıyla ilgili olarak dikkat çekilmesi gereken bir husus, 9 Nisan 2020 tarihli bir düzenlemeyle Kişisel Veri Koruma Kanunu (KVKK) kapsamı dışında tutulmasıdır. KVKK'nın 6 maddesinin 3. fıkrası gereğince “kamu sağlığının korunması, koruyucu hekimlik” ile ilgili işlenecek verilerin “rıza aranmaksızın işlenmesine” imkan tanınırken, salgınla mücadele kapsamında HES uygulamasının AB üyelerinde görülen örneklerin aksine kapsamı daha da genişletilmiştir.

⁷ Örneğin Kanada, nüfusunun beş katı oranında aşı siparişinde bulunmuştur (Marcus, 2021).

Çin'in ardından Amerika, İngiltere, Rusya ve Almanya gibi ülkelerin kendi aşılarını piyasaya sürmeleriyle birlikte başlangıçta merakla beklenen "aşı bulunacak mı" sorusu, yerini "hangi aşı tercih edilmeli" sorusuna bırakmıştır. Bu soru, virüsün yayılma hızını ya da bireyin bedenine verdiği zararı en aza indirme kaygısından ziyade devletlerin nüfuzunu artırma kaygısını taşımaktadır.

Aşılama faaliyetlerinin dünya genelinde yaygın bir şekilde gerçekleştirilmesiyle aşının siyasal bir araç olarak kullanılması da ayrı bir gündem konusu olmuştur. Başlangıçta maske, tıbbi malzeme eksikliği gibi konularda ülkeler arasında rastlanan "yardımlaşmama" eğiliminin bir benzeri, aşı konusunda da görülmüştür. Amerika'nın ürettiği *Moderna* aşısını piyasaya süren ilaç şirketinin az gelişmiş ülkelere gelen siparişleri bekletmesi ya da gelişmiş bir ülkeye uyguladığı fiyat politikasından saparak normalin üç katı bir fiyat istemesine dair gelişmelerin uluslararası kamuoyuna yansımaları eleştirileri de beraberinde getirmiştir (Robins, 2021).

Diğer taraftan Çin, salgının ilk ortaya çıktığı dönemde dünyanın farklı ülkelerine yaptığı maske ve tıbbi yardımın yanına, Sinovac aşısını üretmelerinin ardından aşı yardımını da eklemiştir. Benzer bir eğilim, *Sputnik-V* aşısını üreten Rusya aşısından bakıldığında da görülecektir. Rusya'nın az gelişmiş ülkelere nüfuz elde etme çabasının bir aracı olarak aşığı kullandığı bilinmektedir (Ullah vd. , 2021: 2). Bir anlamda maske diplomasisinin yerini *aşı diplomasisi* almıştır.

5. AB DEĞERLERİNİN SORGULANMASI: AŞI & DAYANIŞMA?

Aşının yerini aşı milliyetçiliği ve aşı diplomasisine yönelik tartışmalara bırakmasıyla birlikte salgının seyri açısından yeni bir döneme girilmiştir. Korona virüsün yayılmasını önlemede ve bireylerin beden sağlığını bu virüse karşı korumada en etkin çözüm olduğu düşünülen aşının, sokağa çıkma yasaklarının son bulup normalleşme sürecine geçişi hızlandırması açısından önemi tartışmasıdır. *Sinovac*, *Moderna*, *Sputnik-V* gibi aşılardan yanı sıra İngiltere'de üretilen *Astra-Zeneca* ve özellikle Amerikalı *Pfizer* ilaç şirketinin ürettiği ve Alman aşısı olarak da bilinen *BionTech* (Bandiani vd. , 2020) aşısı eklenmiştir.

Aşı meselesi, her ülkenin kendi üretimine geçtiği ve ekonomik açıdan başka ülkelere satabileceği çok önemli bir sağlık ürünü haline almıştır. Bu noktada Avrupa Birliği'nin aşı politikasına bakıldığında birkaç önemli hususun altını çizdikleri görülür. Bu hususlar; "aşılardan kalitesinin ve etkinliğinin sağlanması, küresel dayanışma çabalarına destek verirken Üye Devlet ve nüfusları için aşılara zamanında erişilebilmesinin güvence altına alınması, aşılardan güvenli etkili bir şekilde uygulanması, AB'deki herkesin eşit bir şekilde uygun fiyatlı bir aşığı mümkün olan en kısa zamanda erişiminin sağlanması, ayrıca güvenli ve etkili aşılardan yaygınlaştırılması, dağıtımının yapılması konusunda AB ülkelerinde gerekli hazırlıkların yapıldığından emin olunmasıdır" (The European Commission, 2020). Avrupa Komisyonu'nun 17 Haziran 2020'de sunduğu aşı stratejisi, COVID-19 ile mücadele kapsamında üretilen aşılardan geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını hızlandırma amacı taşır.

Avrupa Birliği aşının eşit ve hızlı bir şekilde dağıtımını sağlamayı hedeflerken, aşı çeşitliliğinin artmasıyla birlikte başlangıçta tünelin sonundaki umut ışığı olarak değerlendirilen ve birçok ülkenin vatandaşlarına uygulamakta bir sakınca görmediği Çin aşısının etkinlik düzeyi sorgulanmaya başlamıştır. Özellikle Avrupa ülkelerine seyahat edecek kişilerin *belirli* aşılardan *belirli* dozlarda uygulanmasını talep etmeleri, aşı üreten ve kendi vatandaşlarına bu aşılardan uygulayan devletler açısından sorun teşkil etmektedir. Avrupa'ya seyahat etmek isteyenler açısından belli aşılardan olmaya yönlendirilmeleri söz konusudur. Yakın zamanda Almanya, ülkeye giriş koşullarını açıklarken, AB'nin tanıdığı aşılardan yaptırmış olma şartı aradığını açıklamıştır.⁸ Diğer taraftan *BionTech* aşısı, 21 Aralık 2020'de Avrupa Komisyonu kararıyla AB içerisindeki ilk yetkili COVID-19 aşısı olmuştur (Ocak ve Erhan, 2021: 35). *BionTech* dışında Avrupa içerisine yapılacak seyahatlerde geçerliliği kabul edilen aşılardan *Moderna*, *Astra-Zeneca*, *Johnson and Johnson* ve *Novavax* yer almaktadır. Avrupa İlaç Ajansı (EMA) şu ana kadar bu beş aşının kullanımına izin vermiştir.

Avrupa Birliği'nin COVID-19 sınavında karşılaştığı en büyük güçlüklerden biri, Üye Devletlerin birlik ruhuyla hareket etmemesi, salgına karşı ulusal reflekslerle hareket edip her birinde uygulanan salgın önlemlerinin farklılık arz etmesidir. Sürü bağışıklığı, karantina, sağlık hizmetlerinin ücretli ya da ücretsiz olması ya da aşığı erişim gibi konularda farklı uygulamalar söz konusudur. Bu durum, Birliğin dayanışma (*solidarity*) ilkesini olumsuz etkilemektedir (Ocak ve Erhan, 2021: 35). Benzer bir tutum, üretilen COVID-19 aşılardan için de söylenebilir mi sorusuna yanıt, AB'nin 1 Şubat 2022'den itibaren geçerli olacağını açıkladığı yeni yükümlülüklerinde aranabilir. Avrupa ülkelerine girişte ya da bu ülkeler arası seyahatlerde izlenecek prosedür kapsamında Birlik tarafından geçerliliği tanınan beş aşından herhangi birini yaptıranlardan bu durumu *dijital aşı sertifikası* (*aşı pasaportu*) ile kanıtlamaları talep edilmiştir. Yunanistan Başbakanı Kyriakos Miçotakis'in gündeme getirdiği dijital aşı sertifikası,

⁸ Bu anlamda örneğin, Türkiye'nin ürettiği *Turkovac* aşısı geçersiz kabul edilecektir. Bu gelişme, Almanya'da yaşayan Türklerin *Turkovac* aşısını tercih etmeleri konusunu tamamen tartışmaya kapatacaktır.

pandemi sürecinin sekteye uğrattığı uluslararası seyahatlerin ve buna bağlı olarak turizm gibi sektörlerin yeniden canlandırılması amacını taşır. Bu uygulamayı başlatan ilk ülke, AB üyesi Yunanistan olmuştur (Euronews, 2021).

6. İKTİDARIN BASKI VE DENETİM ARACI OLARAK “AŞI” VE BİYOPOLİTİKA

Salgın, toplumsal hayatın gündelik pratiklerinden ekonomiye kadar birçok alanı derinden etkilerken, siyaset bilimi açısından çok önemli bir kavramı da gündeme taşıdı. İktidarların beden üzerindeki kontrol ve denetim mekanizmasını en iyi anlatan ve aslında gündemdeki yerini hep koruyarak bugünlere aktarılan *biyopolitikanın*; salgınla ve izleyen süreçte normalleşmeyle olan bağlantısı yadsınmaz. Bu perspektifle Avrupa içerisindeki aşı tartışmalarını, AB'nin aşı politikasını ya da COVID-19'un yarattığı değişimleri irdelerken, biyopolitikanın aşı ile olan yakın ilişkisini mercek altına almak kaçınılmazdır.

Biyopolitika, ünlü siyaset bilimi düşünürü Michel Foucault ile özdeşleşmiş ve her ne kadar onunla var olduğu düşünülse de Foucault'nun da belirttiği gibi kökeni çok daha eskilere uzanan bir kavramdır. Foucault, Brezilya'daki Rio de Janeiro Üniversitesi'nde üç ayrı konuşmaya imza atar. Biyopolitika kavramına ilk kez değindiği yer, bu konuşmalardan ikincisini teşkil eden *Toplumsal Tıbbın Doğuşu* başlıklı konuşmasıdır. Bu konuşmanın ardından yayınlanan birçok eserinde biyopolitikanın izini sürmek mümkündür.⁹ Peki, biyopolitika kavramından ne anlaşılmalıdır?

Biyopolitika “toplumun ihtiyaç duyduğu bedeni üretmek ve korumak amacıyla onları disipline etmek, gözlemek, düzenlemek ve cezalandırmak” amacını taşır. Bu bakımdan en belirgin şekilde ortaya çıktığı dönem, salgın dönemleridir (Pylypa, 1998: 21-36; Konak ve Ertan, 2020: 27). Beden ve iktidar arasındaki ilişkiyi ele alan Foucault, bedeni “*olayların kaydolma yeri*” olarak tanımlar. İktidarın bu ilişkideki yeri ise kendi söylemiyle “*iktidarın asli konağı olarak beden, olayların ‘nesnel’ bir biçimde kayda geçildiği tarafsız bir vakayiname değil, aksine politik güçler arasındaki mücadelenin çeşitli düzeylerde yaşandığı bir mücadele alanıdır. Bu nedenle bedeni düşünmek demek, aynı zamanda iktidarı düşündürmektir*” (Özmkas, 2019: 57). Beden ve iktidar arasındaki ilişkiyi bu şekilde açıklayan Foucault, biyopolitika ile biyo-iktidar kavramları arasında keskin bir ayırım yapmamıştır. Nitekim çalışmalarında bu iki kavramı birbirinin yerine kullandığına rastlanır.

Foucault, insan bedenini bir makine gibi değerlendiren bakış açısından ölüm, yaşam oranları gibi istatistiksel verilere dayalı ve aynı zamanda bedeni biyolojik koşullarıyla birlikte inceleyen bir anlayışa doğru geçtiğini saptar. Kontrol ve gözetim mekanizmalarının daha fazla bedene erişebilmesi için nüfus kavramını ön plana çıkarır. Nüfus “*bir risk havuzu*” olarak görülür. Aşı politikalarına ve salgın hastalıklara yönelik geliştirilen güvenlik teknolojilerinin özünde istatistik vardır. Bu bağlamda hastalık riski herkes için geçerliliğini korurken; bu riskin boyutu bireyden bireye, bedenden bedene değişiklik gösterecektir. Riskin boyutlarının bireyin yaşı, sağlık durumu ya da bulunduğu ortam gibi birçok etkene bağlı olduğu yeni bir güvenlik anlayışı söz konusudur (Bırol, 2020: 251). Nüfus, istatistik ve iktidar arasındaki bağlantı ise içinde bulunduğumuz salgın döneminde bir kez daha ön plana çıkmıştır.

Virüs karşısında bireyi korumak adına hükümetlerin aldığı güvenlik önlemlerindeki sertlik, eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle de İtalyan düşünür Giorgio Agamben, salgının başlangıç döneminde İtalya'da yaşananlara tanık olup kaleme aldığı bir yazısında izlenimlerini ve tespitlerini aktarırken, salgın tehlikesi karşısında devletlerin başvurduğu önlemlerin orantısızlığına dikkat çeker. Hükümetlerin salgın karşısındaki tutumunu “*terörizmin istisnai önlemler almaya bahane olarak kullanılma ihtimali tüketildiğinde, bir salgın icat etmenin her türlü kısıtlamanın ötesinde böylesi önlemleri genişletmeye ideal bir bahane*” diye değerlendirerek kıyasıya eleştirir (Agamben, 2020).¹⁰ Biyopolitikanın özünde yer alan iktidarın denetim ve gözetim mekanizmalarının dozunu giderek arttıran bir otoriterliği beraberinde getireceği kaygısını taşır.

Salgının başlarında alınan önlemler dizisi içerisinde Agamben; okulların kapatılması, derslerin internet üzerinden yapılması, “*politik ya da kültürel nedenlerle bir araya gelip konuşmayı ilk ve son kez durdurmak ve sadece dijital mesajların değiş tokuşuna izin verildiği*” ve ayrıca “*insanlar arasındaki her bir temasın –bulaşıcılığın- yerine makinelerin konuştuğu*” yeni bir düzende yaşamının altını önemle çizer (Agamben, 2020).

COVID-19 gündemi içerisinde Agamben'i farklı bir yere koyan en önemli yaklaşım, aşı kartlarına dair yaptığı benzetmedir. Genel olarak iktidarlar; siber-biyogözetim, toplumsal direnişi kırma ya da karantina-tecrit- eve

⁹ Bu konuşmalardan ilki “Tıbbın Krizi ya da Karşı-Tıbbın Krizi, ikincisi “Toplumsal Tıbbın Doğuşu” ve sonuncusu ise “Hastanenin Modern Teknolojiyle Birleşmesi” başlığını taşır. Foucault'nun biyopolitikayı ele aldığı çalışmaları yalnızca bu konuşmayla sınırlı kalmaz. College de France'da verdiği derslere ait notlardan oluşan *Toplumu Savunmak Gerekir, Cinselliğin Tarihi* adlı iki ciltlik eserinin ilki, *Güvenlik, Toprak, Nüfus ve Biyopolitikanın Doğuşu* adlı çalışmalarında kavrama ayrıntılı olarak değinir (Gökdağ ve Karadeniz, 2021: 277).

¹⁰ Slavoj Žižek ise salgın sürecinde devletlerin ve uluslararası kuruluşların yapıcı bir rol üstlenerek olağanüstü önlemler almasının bir gereklilik olduğu düşüncesini savunarak Agamben'e karşı çıkmıştır (Žižek, 2020).

kapanma gibi uygulamalarla bireyin başka insanlarla bir araya gelip politik ya da sosyal herhangi bir konuda tartışmalarının önüne geçmeye çalıştıkları konusunda eleştirilmiştir. Agamben ise bu tartışmaları bir adım daha öteye taşıyarak “İkinci Sınıf Vatandaşlar” başlıklı yazısında İtalya’da aşı olanlara verilen yeşil kartı, Nazilerin Yahudi yıldızlarına benzetir. Hatta bu durumu “yeşil kart (İtalya’nın aşı kartı), bu kartı olmayan kimseleri fiili sarı yıldız taşıyıcıları olarak kuruyor” diyerek açıklar (Bretton, 2021). Başka bir konuşmasında, “aşının insanları aşı kartı sahibi olmaya zorlamanın bir yolu” olduğunu belirten düşünürüne göre bu yol aynı zamanda “insanların hareketlerini daha önce benzeri görülmemiş bir ölçüde denetlemenize ve izlemenize olanak tanıyan bir düzeneğe” işaret eder. Agamben, disiplin toplumundan denetim toplumuna geçişin artık kanıksandığını söyler fakat tam da bu noktada cevaplanması gereken bir soru vardır. İktidarın alıştırdığı bu denetim düzenekleri karşısında birey ya da toplumun, bu denetimi nereye kadar kabul edebileceğini sorgular.¹¹

Agamben’in İtalya’daki aşı kartı uygulamasından yola çıkarak biyopolitika ve salgın ilişkisine dair yaptığı bu saptamalar, Avrupa’nın bir başka ülkesinde benzersiz katılımda bir politikanın yürürlüğe girmesiyle yeniden okunabilir. Biyopolitika ve aşı ilişkisi perspektifinde AB üyesi ülkelerin izlediği aşı politikalarına baktığımızda en çarpıcı gelişmeyi Avusturya’nın kaydettiği söylenebilir. Avusturya, zorunlu aşı kararı alan ve bu anlamda tüm ülkeyi aşılama giden tek Avrupa ülkesidir. Fransa İtalya, İspanya, Belçika, Hollanda ve İngiltere gibi Avrupa ülkeleri ise salgın başladığında virüsün yayılma hızını kesmek amacıyla aldıkları önlemleri kaldırma kararı alırken (Deutsche Welle, 2022) Avusturya’nın zorunlu aşı hamlesi AB üyesi devletlerin, ulusal kaygılarla hareket edip birbiriyle uyumlu politikalar izlemediklerinin bir diğer göstergesi olmuştur. Bu bir açıdan Birlik içerisindeki dayanışma ilkesinin mevcut durumunu ortaya koyarken, başka bir açıdan küresel bir sorun karşısında otoriterleşen devlet uygulamalarına bir yenisini daha eklemektedir.

7. RIZA VE DİRENİŞ KAPSAMINDA AŞIYA TARAFTAR VE KARŞIT OLMA HALLERİ

Avusturya aşı zorunluluğu kararını uygulamaya koyarken, bu uygulamaya karşı çıkanlar açısından da durumu incelemek gerekir. Aşıya rıza göstermek ya da karşı çıkmak hallerinde biyopolitikanın rıza kavramını nasıl algıladığını ortaya koymak önemlidir. Biyopolitika ile nüfus ilişkisinde doğum-ölüm oranları, nüfus sayımı ya da ortalama yaşam süresi gibi verileri kayıt altına alan iktidar açısından bunu bir çeşit “nüfusu haritalandırma çabası” (Özmkas, 2019: 153) olarak değerlendiren Utku Özmkas’a göre “üstüne politikanın gölgesi düşen sayılar, zamanla kanaatleri yönlendirmenin birer aracı” haline gelecektir (2019: 155). Bedene giren virüsün ürettiği antikorlar gibi iktidar içerisinde beliren farklı direniş noktaları vardır. Bireyin iktidarın denetimine rıza göstermesi ise iktidarın bir taraftan topluma yönelik bilgi üretirken, diğer taraftan bireyin beden sağlığını hedef almasıyla sağlanmaktadır (Gürses, 2020). Başka bir deyişle iktidar bireyler üzerinde kontrolü sağlarken, iktidarın gerçekleştirdiği bu kontrole bireysel bir rıza da söz konusudur (Konak ve Ertan, 2020: 39). Avusturya’daki zorunlu aşı kararını protesto edenlere bir de bu perspektiften bakılmalıdır. Şubat 2022 itibarıyla Avusturya’da yürürlüğe giren düzenlemeye göre aşı yaptırmayanlara para cezası getirilirken aşı muafiyetinin kapsamı yalnızca hamileler, sağlığı aşıya uygun durumda bulunmayanlar ve korona virüsü yeni atlatmış olanlarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca aşı karşıtlarının düzenlediği protesto gösterilerine karşı devletin verdiği yanıt, aşı olanları da kapsayan sokağa çıkma yasağı uygulaması olmuştur.

Zorunlu aşı politikası eleştirilirken bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin, bilgiye erişim hızına etkisinin aşı karşıtlığına yansması da görülmektedir. Özellikle aşı reddi konusunda sosyal medyada paylaşılan bilgilerin dünya genelinde yayılma ve yeni destekleyiciler bulma hızı şaşırtıcıdır. Daha şaşırtıcı olan ise *aşı karşıtlığı* ya da *aşı tereddüdüne* bir çözüm bulma adına hükümetlerin aldığı farklı kararlardır. Örneğin, Yunanistan genç nüfusu aşıya ikna etmek için 150 Euro değerinde bir harcama kartı vereceklerini taahhüt etmiştir. Fransa’nın bazı bölgelerinde yine aşı yaptıran gençler için çekiliş düzenleneceğinin açıklanması ya da Sırbistan Cumhurbaşkanı’nın aşı olan yetişkinlere belirli bir miktarda para hediye edileceğini açıklaması gibi birçok örnekten söz edilebilir (Euronews, 2021).

8. SONUÇ

COVID-19’la birlikte hayatımıza giren mobil uygulamalarla bireysel sağlık verileri işlenirken, bireyin ardında bıraktığı dijital izler iktidarın gözetimine ve denetimine sunulmaktadır. Bu durum, her ne kadar bireyin onayına sunulmuş gibi gösterilse de küresel çapta bir sağlık kriziyle mücadele edildiği gerekçesiyle bireysel rıza kavramı aslında devre dışıdır. Bu salgın döneminde, *Corona-app*’lerden *aşı pasaportu* uygulamalarına kadar iktidara

¹¹ Agamben’in bu yazısı, *aşı kartı* ile ilgili olarak İtalya’da yaşanan tartışmalar üzerinedir. Yazısının başlığını taşıyan “ikinci sınıf vatandaş” ifadesiyle hukuksal açıdan bakıldığında salgın koşullarında 1938’de yaşananları hatırlatarak demokratik bir toplumda Aryan olmayanların maruz kaldığı kısıtlamalara benzer şekilde inşa edilen ikinci sınıf vatandaşlığı kabul edebilmenin imkansızlığını vurgular. Yalnızca Nazi dönemini hatırlatmakla kalmaz, aynı yazıda Stalin dönemi uygulamalarından olan Sovyet vatandaşlarının bir yerden bir yere giderken göstermek zorunda oldukları geçiş belgesi ile salgınla birlikte bir müzeye ya da sinemaya girerken göstermek zorunda kalınan aşı kartları arasında paralellik kurar (Agamben, 2021).

denetim ve gözetim anlamında sınırsız bir alan açılmıştır. Aşı üretildikten sonra yaşanan gelişmeleri biyopolitika üzerinden tartışmaya açan bu çalışma, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin salgınla mücadele kapsamında farklı politik yaklaşımları benimsediğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde hareket ettikleri tek konu ise salgın tehdidini önleme adı altında başvurulmuş siber-biyogözetim uygulamalarıdır. Salgının devam etmesi, bu uygulamalara yenilerini ekleyebileceği gibi iktidarın toplum üzerindeki baskısı karşısında toplumun iktidara direnişi anlamında da birtakım gelişmeleri beraberinde getirebilir. Avrupa Birliği açısından ise pandeminin başlarında başarısız olduğu *dayanışma* sınavından, aşı sonrası süreçte geçip geçemeyeceğini ve bunun yanı sıra Avusturya'nın zorunlu aşı politikasının diğer Avrupa ülkeleri tarafından uygulanıp uygulanamayacağını zaman gösterecektir.

KAYNAKÇA

1. Agamben, Giorgio (2020). "Covid-19: Gereksiz Bir Acil Durumun Yarattığı İstisna Hali", (Çevrimiçi) <https://terrabayt.com/covid19/covid-19-gerekcesiz-bir-acil-durumun-yarat-tigi-istisna-hali>, 18 Temmuz 2022.
2. Agamben, Giorgio (2021). "Peki ya aşı kartı sonuç değil de bir ereklilik ise?", (Çevrimiçi) <https://www.voltairenet.org/article214387.html>, 22 Temmuz 2022.
3. Akdoğan, Muzaffer, Aylin Günay Atalı, Birsen Say, Necibe Gürdoğan Gür. (2020). "Avrupa Birliği'nin COVID-19 Yönetimi", *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5 (Özel Sayı), s. 32-58.
4. AKM Ahsan Ullah, Faraha Nawaz, Diotima Chatteraj (2021). "Locked up Under Lockdown: The COVID-19 Pandemic and Migrant Population", *Social Sciences & Humanities Open*, Vol.3, s. 1-6.
5. Avrupa Birliği Konseyi (2020). "Conclusions by the President of the European Council following the video conference with members of the European Council on COVID-19.
6. Balta, Evren (2020). "Covid 19 Demokratik Bir Virüs mü?", *Birikim*, (Çevrimiçi) <https://birikimdergisi.com/haftalik/9975/covid-19-demokratik-bir-virus-mu>, 7 Temmuz 2022.
7. Balta, Evren (2020). "Salgın, Kriz ve Ulus Devlet", *Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek*, Der. Didem Bayındır, İstanbul, Can Sanat Yayınları.
8. Bandiani, A.A. , J. A. Patel, K. Ziolkowski, F. Nielsen (2020). "Pfizer: The Miracle Vaccine for COVID-19?", *PublicHealth in Practice*.
9. Birol, Ali Fuat (2020). "Uluslararası Siyaset Sosyolojisi, Biyo-İktidar ve Salgın Hastalıklar", *Ekonomi, Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 5 (Özel Sayı), s. 240-256.
10. Bretton, Benjamin (2021). "Agamben Bu Ne Şimdi, ya da Felsefe Pandemi Nasıl Çuvalladı?", (Çevrimiçi) <https://terrabayt.com/dusunce/agamben-bu-ne-simdi-ya-da-felsefe-pandemide-nasil-cuvalladi>, 18 Temmuz 2022.
11. Butler, Judith (2020). *Capitalism has its limits: discuss the COVID-19 pandemic, and its escalating political and social effects in America*, Verso Books.
12. Çetin, Murat, Aysel Yücesoy (2020). "COVID-19 Sürecinde AB ve Türkiye'nin Tarım Politikalarına Yeniden Bakış", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 113, s. 175-182.
13. Deutsche Welle (2022). "Avrupa Ülkeleri Kısıtlamaları Gevşetiyor", (Çevrimiçi) <https://www.dw.com/tr/avrupa-%C3%BClkeleri-k%C4%B1s%C4%B1tlamalar%C4%B1-gev%C5%9Fetiyor/a-60751437>, 23 Temmuz 2022.
14. Dix, Alexander (2020). "Die deutsche Corona Warn-App-ein gelungenes Beispiel für Privacy by Design?", *Datenschutz und Datensicherheit*, 44, s. 779-785.
15. Euronews (2021). "Aşıya Teşvik Etmek İçin Hangi Ülkelerde Ne Tür Uygulamalar Var?", (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2021/07/06/as-ya-tesvik-etmek-icin-hangi-ulkelerde-ne-tur-uygulamalar-var>, 23 Temmuz 2022.
16. Euronews (2021). "Yunanistan, seyahatleri kolaylaştırmayı hedefleyen Covid-19 aşı sertifikası veren ilk AB üyesi oldu", (Çevrimiçi) <https://tr.euronews.com/2021/02/23/yunanistan-seyahatleri-kolaylast-rmay-hedefleyen-covid-19-as-sertifikas-veren-ilk-ab-ulkes>, 13 Temmuz 2022.
17. Gökdağ, Kamuran, Sıtkı Karadeniz (2021). "Tıbbi Karantinaya Almak: Biyopolitika, Salgın ve Toplum", *Journal of Islamic Research*, 32(2), s. 274-292.
18. Gürses, Hakan (2020). "Korona Günlerinde Dayanışma, İktidar ve Direniş", (Çevrimiçi) <https://birikimdergisi.com/guncel/10082/korona-gunlerinde-dayanisma-iktidar-ve-direnis>, 23 Temmuz 2022.

- 19.Han, Byung-Chul (2020). “Dijital Bir Feodalizme Doğru mu Gidiyoruz?”, (Çevrimiçi) <https://medyascope.tv/2020/05/11/byung-chul-han-dijital-bir-feodalizme-dogru-mu-gidiyoruz>, 7 Temmuz 2022.
- 20.Harari, Yuval Noah (2020). “The World After Coronavirus”, (Çevrimiçi) <https://www.ft.com/content/19d90308-6858-11ea-a3c9-1fe6fedcca75>, 7 Temmuz 2022.
- 21.Kelion, Leo (2020). “Coronavirus: Moscow rolls out patient-tracking app”, (Çevrimiçi) <https://www.bbc.com/news/technology-52121264>, 7 Temmuz 2022.
- 22.Koç, Engin, (2021). “COVID-19 Krizinin Diplomasie Etkisi ve Uluslararası Sistemde Artan Belirsizlikler”, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi, Cilt:4, Sayı: 1, s. 108-121.
- 23.Konak, Nahide, Cihan Ertan (2020). “COVID-19 Pandemisi ve Beden-İktidar İlişkisi: Foucaultcu Bir Analiz”, Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 2, s. 26-40.
- 24.Kuo, Lily (2020). “China sends doctors and masks overseas as domestic coronavirus infections drop”, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/19/china-positions-itself-as-a-lead-er-in-tackling-the-coronavirus>, 5 Temmuz 2022.
- 25.Los, Maria (2006). “Looking into the Future: Surveillance, Globalization and the Totalitarian Potential”, Theorizing Surveillance: The Panopticon and Beyond, Cullompton, Der. David Lyon, UK, Willan Publishing.
- 26.Mageit, Sara (2021). “The European digital health revolution in the wake of COVID-19”, (Çevrimiçi) <http://www.healthcareitnews.com/news/emea/european-digital-health-revolution-wakee-covid-19>, 7 Temmuz 2022.
- 27.Marcus, Mary Brophy (2021). “World Gets A COVID Vaccine”, Duke Global Health Institute, (Çevrimiçi) <http://bit.ly/3pO1EVo>, 9 Eylül 2022.
- 28.Nas, Çiğdem (2020). “Koronavirüs Salgınının Yeni Merkez Üssü Avrupa: AB'nin Kriz Yönetimi Sınavı”, (Çevrimiçi) <https://www.uikpanorama.com/blog/2020/03/27/koronavirus-salgininin-yeni-merkez-ussu-avrupa-abnin-kriz-yonetimi-sinavi>, 5 Temmuz 2022.
- 29.Ocak, Pırl Akın, Çağrı Erhan (2021). “A Litmus Test for the EU’s Longest Year: Solidarity principle and Challenges by COVID-19 in 2020”, Uluslararası İlişkiler, Vol.18, No. 71, s. 21-43.
- 30.Özmkas, Utku (2019). Biyopolitika: İktidar ve Direniş- Foucault, Agamben, Hardt-Negri, 2.baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- 31.Pandey, Ashutosh (2020). “Will coronavirus spark a wave of food nationalism?”, Deutsche Welle, (Çevrimiçi) <https://www.dw.com/en/will-coronavirus-spark-a-wave-of-food-nationalism/a-52952081>, 3 Temmuz 2022.
- 32.Polat, Nurhak (2020). “Dijital Pandemi Gözetimi, Beden Politikaları ve Eşitsizlikler”, Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar, Sayı: 41, s. 94-107.
- 33.Polat, Nurhak (2020). “Koronavirüs Normallığı, Viral İzler ve Dijital Otoriterleşme”, Birikim, Sayı: 373, (Çevrimiçi) <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-373-mayis-2020/10040/koronavirus-normalligi-viral-izler-ve-dijital-otoriterlesme/11779>, 7 Temmuz 2022.
- 34.Pylypa, Jen (1998). “Power and bodily practice: applying the work of Foucault to anthropology of the body”, Arizona Anthropologist, 3, 1998, s. 21-36.
- 35.Robins, Rebecca (2021). “Moderna, Racing For Profits, Keeps Covid Vaccine Out of Reach of Poor”, The New York Times, (Çevrimiçi) <https://www.nytimes.com/2021/10/09/business/moderna-covid-vaccine.html>, 9 Temmuz 2022.
- 36.Simić, Julija (2020). “Serbia turns to China due to ‘lack of EU solidarity ‘ on coronavirus”, (Çevrimiçi) <https://www.euractiv.com/section/china/news/serbia-turns-to-china-due-to-lack-of-eu-solidarity-on-coronavirus/>, 5 Temmuz 2022.
- 37.The European Commission (2020). “EU Vaccine Strategy”, (Çevrimiçi) <https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/public-health/eu-vaccines-strategy-en>, 11 Temmuz 2022.
- 38.The Medical Futurist (2020). “How Germany Leveraged Digital Health to Combat COVID-19” (Çevrimiçi) <http://medicalfuturist.com/how-germany-leveraged-digital-health-to-combat-covid-19>, 7 Temmuz 2022.

- 39.The World Economic Forum (2020). “Apple and Google are working together on technology for coronavirus contact tracing”, (Çevrimiçi) <https://weforum.org/agenda/2020/04/apple-google-working-technology-for-coronavirus-contact-tracing>, 7 Temmuz 2022.
- 40.Tunçer, Azize Serap (2020). “Coronavirüs Döneminde Dijital Devlet Uygulamaları”, Kaytek Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 2, s. 9-26.
- 41.Uyanık, Yücel, Tuğba Gücenmez (2021). “Sağlık Politikalarını Covid-19 Pandemisi Üzerinden Anlamak İçin Kilit Bir Kavram: Biyo-Politika”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23/1, s. 17-36.
- 42.Zizek, Slavoj (2020). “Gözetlemek ve Cezalandırmak mı? Evet, Lütfen!”, (Çevrimiçi) <https://terrabayt.com/dusunce/gozetlemek-ve-cezalandirmak-mi-evet-lutfen>, 18 Temmuz 2022.